

Reja kokoši in piščancev

Antonija Holcman, Janez Salobir, Olga Zorman Rojs, Stane Kavčič

7 Uvod

Prof. dr. Antonija Holcman

Osnovna zakonodaja o reji perutnine	8
Kdaj je treba registrirati rejo?	8

10 Izbira pasme ozivoma križanca

Prof. dr. Antonija Holcman

Pasme kokoši in križanke za prirrejo jajc	10
Slovenska avtohtona pasma kokoši	10
Slovenske tradicionalne pasme kokoši lahkega tipa	13
Križanke za prirrejo jajc	13
Pasme kokoši in križanci za prirrejo mesa	15
Slovenska tradicionalna pasma kokoši težkega tipa	15
Križanci za prirrejo mesa	16

17 Hlevi in oprema

Prof. dr. Antonija Holcman

Hlevi	17
Izolacija hleva	17
Streha	17
Tla	17
Zračenje	17
Vzdrževanje ustrezne temperature, vlage in sestave zraka v hlevu	19
Oprema hleva	20
Krmilniki	20
Napajalniki	20
Gredi	20
Gnezda	21
Składišče za jajca	23
Gnoj in skladišče gnoja	23

24 Valjenje

Prof. dr. Antonija Holcman

Kakovost valilnega jajca	25
Postopki z valilnimi jajci od znesenja do vlaganja v predvalilnik	25
Pogoji v valilniku	26
Verjetni vzroki za nepravilnosti pri valjenju in piščanceh	28
Ločevanje dan starih piščancev po spolu	30
Ločevanje dan starih piščancev po različni barvi puha	30
Ločevanje dan starih piščancev po spolu po hitrosti operjanja	30
Japonska metoda ločevanja dan starih piščancev po spolu	30
Skłajševanje kjunov in cepljenja	30

32 Osnovna načela vzreje

Prof. dr. Antonija Holcman

Priprava vzrejališča	33
Uselitev in oskrba piščancev	34
Ogrevanje	34
Osvetljevanje	35
Napajanje	35
Krmljenje	36
Gostota naselitve	37
Oskrba piščancev	37

38 Uzreja jarečk za nesnost

Prof. dr. Antonija Holcman

Nakup jarečk	38
Spremljanje rasti	38
Osvetljevanje	39

42 Prirreja jaje

Prof. dr. Antonija Holcman

Načini reje kokoši nesnic	42
Reja v kletkah ali baterijska reja	43
Talna reja	43
Pašna reja	44
Ekološka reja	46
Ureditev izpusta v pašni in ekološki reji	47
Reja kokoši nesnic	50
Nastanek jajca	50
Pobiranje jajc in skrb za gnezda	52
Kako zmanjšati število talnih jajc	53
Nesnost in druge proizvodne lastnosti	53
Težave pri reji kokoši nesnic	56
Odbira kokoši po zunanjem videzu	59
Rokovanje s kokošmi	61
Kločenje kokoši	63
Skubenje	64
Zamenjava jate	64

65 Kakovost jedilnih jaje

Prof. dr. Antonija Holcman

Fizikalne lastnosti jajc	66
Oblika jajca	66
Velikost (masa) jajc	66
Kakovost lupine	66
Kakovost jajčne vsebine	67
Svežost jajc	70
Okužbe jajc	70
Težave s kakovostjo jajc	71
Kakovostne kategorije	72
Težnostni razredi	73
Shranjevanje (skladiščenje) jajc	73
Prehajska kakovost jajc	74

75 Pitanje piščancev

Prof. dr. Antonija Holcman

Osnovne zahteve pri pitanju piščancev	75
Intenzivno pitanje piščancev	75
Alternativna reja pitovnih piščancev	76
Ekstenzivna zaprta reja	76
Pašna reja	76
Tradicionalna pašna reja	76
Pašna reja – popolna prostost	77
Pitanje piščancev po ekoloških načelih reje	77
Osnovne značilnosti rasti pitovnih piščancev	78
Pitanje kopunov	79
Kopunjenje	79
Primerne pasme	80
Opis kopunov	80
Proizvodni rezultati	80
Kakovost piščančjega in kopunjega mesa	80

82 Prehrana kokoši nesnic, jarčk in pitovnih piščancev

Prof. dr. Janez Salobin

Hranila in njihov pomen v telesu	82
Snovi, pomembne za razvoj telesa	83
Prebavila in prebava	84
Zaužitvanje kreme	87
Zaužitvanje vode in potrebe po vodi	88
Prehranske potrebe kokoši	89
Krmila in krmne mešanice v prehrani kokoši	90
Krmila v prehrani kokoši	91
Krmne mešanice v prehrani kokoši	98
Računanje krmnih mešanic in obrokov	101
Mletje kreme – krmljenje s celim zrnjem	103
Načini in tehnike krmjenja	104
Tehnika krmjenja in higiena krmilnikov	106
Krmljenje posameznih kategorij kokoši	106
Prehrana med vzrejo jarčk	106
Prehrana nesnic	107
Prehrana pitovnih piščancev	111

113 Bolezni perutnine

Prof. dr. Olga Zorman Rojs

Ukrepi za preprečevanje bolezni	113
Preventivna cepljenja	116
Prepoznavanje bolezni	116
Virusne bolezni	117
Atipična kokošja kuga	117
Aviarna influenza, ptičja gripa, kokošja kuga	118
Kužni bronhitis	120
Gumborska bolezen	121
Aviarna anemija	121
Marekova bolezen	122
Epidemični tremor	123
Kokošje osepnice	123
Infekcijski laringotraheitis	124
Okužbe z reovirusi	124
Sindrom padca nesnosti	124
Bakterijska obolenja	125
Salmoneloze	125
Salmoneloze – paratifusne okužbe	125
Kokošji tif in bela griža piščancev	126
Tuberkuloza	127
Mikoplazmoze	128
Kolibaciloza	128
Okužbe s klostridiji	129
Korica	129
Okužbe z <i>Ornithobacterium rhinotracheale</i>	130
Pastereloza	130
Stafilokokne okužbe	131
Bolezni, ki jih povzročajo glive	132
Aspergiloza	132
Kandidiaza	132
Zunanji zajedavci	133
Uši	133
Pršičavost	133
Garjavost	133

Notranji zajedavci	134
Kokcidioza	134
Askaridoza	135
Kapilarioza	135
Singamoza	135
Druga pogostejša obolenja.	136
Mikotoksikoze	136
Ascites.	136
Srčna kap, sindrom odpovedi srca	136
Rahitis.	137
Osteoporoza in hipokalcemija	137
Izpad in ruptura kloake	137
Kanibalizem	137
Vročinski stres	138
Bolezni, povzročene zaradi slabe kakovosti zraka v objektu	138

139 Ekonomski vidiki priraje jaje in piščančjega mesa v manjših jatah Prof. dr. Stane Kavčič

Stalni stroški in prilagajanje dejanskim razmeram	140
Količina proizvodov na posamezno žival – število jajc na kokoš	140
Obtežba travnih površin ali gostota naselitve v hlevu	141
Stroški nakupa jate	141
Stranski proizvodi	142
Stroški krme	142
Drugi spremenljivi stroški	142
Sonaravna reja perutnine z ekonomskim motivom.	142
Priprava enostavne kalkulacije pokritja.	143
Prihodki.	143
Spremenljivi stroški priraje.	144
Izračun pokritja priraje.	144
Tržni pristop	146
Tudi perutnina omogoča pestrost izbire na kmetiji	147

149 Literatura

V samostojni Sloveniji je to tretja knjiga o reji perutnine, ki jo izdaja Založba Kmečki glas. Leta 1991 je bila izdana splošna strokovna knjiga o reji perutnine (piščancev in kokoši) ter leta 2004 knjiga, ki je bila namenjena predvsem rejcem z manjšimi jatami piščancev ali kokoši. Slednja je pošla, in ker se v zadnjih letih povečuje zanimanje za rejo manjših jat perutnine, predvsem za samooskrbne namene, se je pokazala potreba po novi, dopolnjeni knjigi. Tako je po desetih letih pred vami knjiga, namenjena rejcem, ki se lotevajo reje kokoši nesnic ali pitanja piščancev iz ljubiteljskih ali samooskrbnih nagibov, koristna pa bo tudi vsem drugim rejcem.

Kokoši redimo na različno velikih gospodarstvih. Večina kokoši nesnic je na farmah perutninarskih družb, in sicer približno 80 % vseh kokoši, ki so v registriranih rejah. Tako je tudi iz teh farm pridobljenih največ jajc.

Druga skupina so privatni rejci kokoši nesnic, ki imajo registrirane reje. Nekaj mesecev po uveljavitvi prepovedi reje kokoši nesnic v klasičnih kletkah leta 2012 je bilo takšnih rej 72. Z anketo, opravljeno med 50 privatnimi rejci, ki imajo registrirane reje, smo ugotovili, da so na teh gospodarstvih v povprečju redili 3.600 kokoši. V najmanjši reji je bilo 50 in v največji 20.000 kokoši. Te reje se po številu kokoši precej razlikujejo. Več kot polovica teh kokoši je v obogatenih kletkah baterijske reje (56 %), 41 % kokoši je v talni (hlevski reji) in le približno 2,5 % v pašni ter manj kot en odstotek v ekološki reji.

Tretja skupina so rejci kokoši nesnic, ki nimajo registriranih rej in prodajajo jajca končnemu porabniku na mestu prireje, ter rejci, ki redijo kokoši le iz samooskrbnih namenov. To so majhne reje, pod 350 kokoši v jati, običajno pa nekaj kokoši oz. nekaj deset kokoši.

Samooskrba z jajci se v Sloveniji giblje po letu 2000 med 92 in 98 %, le v letih 2003 in 2004 je bila nad 100 %. Pri prireji perutninskega mesa smo ves čas samooskrbni, in sicer je bila v tem obdobju med 108 in 115 %.

Prireja perutninskega mesa v Sloveniji temelji na pitanju piščancev in pur pri kooperantih.

Ti so povezani v perutninarske zadruge, prek katerih sodelujejo s perutninarskimi družbami. Tudi na področju prireje perutninskega mesa obstaja možnost pitanja perutnine neodvisno od perutninarskih zadrug in perutninarskih družb. V tem primeru rejec prodaja spitanane živali ali pa uredi klavnico po zahtevah Pravilnika o obratih na področju živil živalskega izvora in prodaja zaklane piščance oziroma perutninsko meso. Obstaja tudi pitanje perutnine z namenom prireje mesa za samooskrbne potrebe družine. Veliko teh rejcev ne želi kupiti dan stare perutnine, ampak staro vsaj nekaj tednov, saj je vzreja starejših živali manj zahtevna.

Zadnje desetletje je bilo področje perutninarstva v Sloveniji in EU zaznamovano z ukinitvijo klasičnih baterijskih kletk in nadomestitvijo z obogatenimi kletkami. Direktiva o minimalnih standardih za zaščito kokoši nesnic je bila sprejeta leta 1999 in je začela veljati prvega januarja 2012.

S področja zdravstvenega varstva perutnine je bil v zadnjem desetletju v slovenski javnosti najbolj odmeven pojav zelo nalezljive virusne bolezni – visoko patogene aviarne influence (ptičje gripe) pri prostoživečih pticah. Zaradi preventivnih ukrepov pri reji domače perutnine so rejci v tistem obdobju lahko redili perutnino le v zaprtih hlevih. Nekateri rejci večjih jat pitovnih piščancev v pašni reji so takrat prenehali rediti in tega do danes niso obnovili.

V zadnjem obdobju vse več govorimo in pišemo o varni hrani in zdravi prehrani. Porabnike naj bi zanimala tudi počutje in način reje živali, katerih pridelki oziroma živila se pojavljajo na prodajnih policah. Običajno se tudi povezuje ekstenzivnejše načine reje, kjer so kokoši in piščanci v naravi (v pašni reji), z boljšo kakovostjo jajc in mesa.

V knjigi bomo razložili prednosti in pomanjkljivosti posameznega načina reje pred drugimi. Opisali bomo tudi lastnosti, ki določajo kakovost jajc ter razlike v njihovi kakovosti iz različnih načinov reje.

Zdrava perutnina ni nujno tista, ki ima možnost gibanja na prostem, v naravi. V pogojih pašne reje je dejansko razširjenih več boleznih

kot v baterijski reji. Pri oživljanju perutninske prireje v pašni (ekološki) reji se oživljajo tudi bolezn, kot so Marekova bolezen, ptičja tuberkuloza, zajedavci. To sicer ne pomeni, da v baterijski reji ni nobenih zdravstvenih težav. Okužbe z bakterijo salmonelo so lahko prisotne v obeh načinih reje in lahko povzročijo težave pri zdravju porabnikov.

Reja manjših jat kokoši nesnic in/ali pitovnih piščancev ima večstranski pomen. Prispeva k varnosti gospodinjstev glede oskrbe s hrano, zagotavlja doma pridelane prehransko bogate

proizvode (jajca, meso) in lahko prispeva tudi k dohodku v primeru prodaje proizvodov. Pomembne so tudi pridobljene količine kakovostnega gnoja, ki ga lahko koristno uporabimo v primeru lastnih vrtov ali drugih kmetijskih površin. Vsakodnevna oskrba živali je primerna zaposlitev starejših ali mladih v družinah in za njih ni zanemarljiv tudi stik z živalmi, ki jih pomirja in razveseljuje. Ne nazadnje je ta dejavnost lahko tudi pomemben prispevek k zmanjšanju revščine in k preživetju podeželja.

Osnovna zakonodaja o reji perutnine

Področje reje perutnine obravnavajo različni predpisi, od obsega in namena reje pa je odvisno, katere predpise mora rejec upoštevati. Zakonodaja je najmanj zahtevna za rejce, ki redijo nekaj kokoši ali nekaj pitovnih piščancev le za samooskrbne namene. Ti rejci morajo upoštevati le predpise v zvezi s preventivnimi zdravstvenimi ukrepi, ki jih predpisuje Uprava Republike Slovenije za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin (UVHVVR). Na območje veterinarje se morajo rejci obrniti tudi v primeru spremenjenega obnašanja živali ali drugih zdravstvenih težav v jati.

Kdaj je treba registrirati rejo?

Pravilnik o obratih na področju živil živalskega izvora (Ur. l. RS, št. 51/2006, 66/07, (27/09 popr.)) navaja, da ni treba registrirati gospodarstva, ki priredi manjše količine jedilnih jajc in jih prodaja neposredno končnemu porabniku na mestu prireje. Manjša količina jedilnih jajc po tem pravilniku pomeni prirejenih letno največ 70.000 ali dnevno največ 200 jajc. Seveda mora biti jata nesnic v dobrem splošnem zdravstvenem stanju in ne sme kazati nobenih znakov kužnih bolezni, ki se prenašajo prek jajc na ljudi. Kokoši ne smejo dobivati nedovoljenih snovi ali pripravkov, v primeru zdravljenja pa je treba upoštevati predpisano karenco, to je čas, ki mora preteči od dajanja zdravila do uporabnosti živila. Jajca je treba hraniti v čistih, suhih in hladnih

prostorih, zavarovanih pred neposrednimi sončnimi žarki in vdorom škodljivcev. Porabniku morajo biti oddana oz. prodana najpozneje v roku 21 dni po znesenju. Vsak rejec, ki bi prodajal jajca trgovinam, slašničarnam, gostilnam in javnim ustanovam, mora rejo registrirati ne glede na velikost jate. To je navedeno tudi v Pravilniku o zaščiti rejnih živali. Določbe poglavja o zaščiti kokoši nesnic iz tega pravilnika sicer veljajo za jate z več kot 350 kokošmi nesnicami, določbe o zaščiti pitovnih piščancev v tem pravilniku pa veljajo za gospodarstva z več kot 500 piščanci.

Obratu, ki priredi manjše količine, letno največ 70.000 ali dnevno največ 200 jedilnih jajc in jih prodaja neposredno končnemu porabniku na mestu prireje, ni treba registrirati gospodarstva. Vsak obrat, ki bi prodajal jajca trgovinam, slašničarnam, gostilnam in javnim ustanovam, mora rejo registrirati ne glede na velikost jate.

Kmetija, ki se ukvarja s pitanjem perutnine, lahko v okviru osnovne kmetijske dejavnosti opravlja na domu tudi zakol in prodajo svežega mesa doma vzrejenih živali. Pravilnik o obratih na področju živil živalskega izvora (Ur. l. RS, št. 51/2006) dovoljuje zakol perutnine na kmetiji v obsegu 77 GVŽ/ leto, kjer se pri določitvi

GVŽ (glav velike živine) upošteva pretvornik za perutnino vseh kategorij 0,014/žival, to pomeni, da lahko na leto zakoljejo 5.500 živali. Obrat, v katerem se opravljata zakol in prodaja svežega mesa, mora biti vpisan v register obratov za proizvodnjo živil živalskega izvora pri Upravi RS za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin.

V primeru zakola perutnine zunaj klavnice za lastno domačo porabo mesa je treba upoštevati Pravilnik o pogojih za zakol živali izven klavnice za lastno domačo porabo (Ur. l. RS, št. 117/2004), kjer so navedeni minimalni pogoji pri klanju. Tako pridobljenega mesa ni dovoljeno prodajati ali podarjati. Rejec živali, ki zakolje perutnino za lastno domačo porabo, odgovarja za posledice, ki lahko nastanejo pri klanju ali uporabi mesa zaklanih živali. Pred klanjem in pri klanju perutnine je treba preprečiti nepotrebno trpljenje živali, onesnaženje okolja ter poškodbe ljudi in živali. Če se pred zakolom ali med njim posumi na obolenje živali, mora rejec o tem obvestiti veterinarsko organizacijo.

Čeprav v različnih uredbah in pravilnikih navajajo največjo velikost jat kokoši nesnic in pitovnih piščancev, ki jih rejci lahko redijo brez registracije ali brez potrebe upoštevanja predpisov, če redijo perutnino za lastne potrebe ali prodajajo jajca neposredno porabniku na mestu prireje, svetujemo, da tudi ti rejci čim bolj izpolnjujejo predpisane zahteve pri reji perutnine. S tem bodo zmanjšali možnost različnih težav, ki se lahko pojavijo pri reji.

V Sloveniji je predpisano obvezno cepljenje perutnine proti atipični kokošji kugi na gospodarstvih, ki imajo nad 350 živali. Je pa priporočljivo, da se rejci oziroma lastniki perutnine glede drugih preventivnih ukrepov obrnejo na veterinarja veterinarske organizacije ali veterinarja specialista za zdravstveno varstvo perutnine.

Imetniki živali morajo skladno z 11. členom Zakona o veterinarskih merilih skladnosti (Ur. l. RS, št. 93/05 in 90/12) posedovanje rejnih živali prijaviti pristojnemu območnemu uradu Uprave za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin. Občinska zakonodaja lahko predpisuje dodatne omejitve glede rejnih živali, kar je odvisno od posamezne občine.

Izbira pasme oziroma križanca

Prvi pogoj za doseg uspeha v reji kokoši je izbira primerne pasme. Če želimo imeti dobre nesnice, potem moramo izbrati križanke pasem lahkega proizvodnega tipa, če pa želimo poleg jajc od kokoši pridobiti tudi nekaj mesa ob koncu

nesnosti oziroma ob zakolu, izberemo srednje težki oziroma kombinirani proizvodni tip. Pitovni piščanci pa so križanci različnih pasem oziroma linij kokoši težkega tipa.

Pasme kokoši in križanke za prirrejo jajc

V farmski reji kokoši nesnic ne redijo pasemskih kokoši. Prirreja jajc na svetu in tudi v Sloveniji temelji na reji križank različnih pasem. Perutninarji govorimo o različnih proveniencah.

Provenienca pomeni perutnino z določenim trgovskim imenom, ki jo je rejec (selekcionist) poimenoval, ko je svoje jate perutnine držal v zaprti reji (brez nakupa živali) vsaj pet generacij in v njih izvajal selekcijo.

Selekcijske družbe prodajajo pod trgovskimi imeni plemenske živali kakor tudi končne križanke – nesnice in križance – pitovne piščance. Trenutno najbolj razširjena tuja provenienca kokoši v Sloveniji je nesnica lohmann in pitovni piščanec ross. Slovenska provenienca kokoši nesnic in pitovnih piščancev je prelux.

Križanke imajo boljše proizvodne rezultate kot pasemske kokoši. V Sloveniji redijo čiste pasme le na selekcijski farmi Pedagoško raziskovalnega centra za perutninarstvo (PRC) pri Oddelku za zootehniko Biotehniške fakultete in ljubitelji perutnine, ki se združujejo v društvi gojiteljev pasemskih malih živali, ta pa v sekcijo za perutnino pri slovenski zvezi društev gojiteljev pasemskih malih živali (SZDGPŽ).

Slovenska avtohtona pasma kokoši

V zadnjem obdobju po vsem svetu poudarjajo velik pomen lokalnih pasem živali, to so

avtohtone in tradicionalne. V Sloveniji imamo eno avtohtono pasmo kokoši, to je štajerska kokoš.

Avtohtona pasma kokoši je tista pasma, za katero je na osnovi zgodovinskih virov o pasmi dokazano, da je pasma po izvoru iz Republike Slovenije, da je bila Republika Slovenija prvotno okolje za razvoj pasme in da zanjo obstaja slovenska rejska dokumentacija, iz katere je razvidno, da se za pasmo vodi poreklo že najmanj pet generacij. Za pasmo se izvajajo rejska in selekcijska opravila.

Štajerska kokoš. Bistvena razlika med avtohtono in tradicionalno pasmo je v tem, da je slovenska avtohtona pasma nastala na območju Republike Slovenije, medtem ko tradicionalna pasma po izvoru ni iz Republike Slovenije. Štajerska kokoš je bila v davnih stoletjih razširjena po vseh alpskih deželah od Donave do Jadranskega morja in v Panonsko ravnino. Kot ožja domovina se omenja južni del avstrijske Štajerske ter območje med rekama Muro in Savo na slovenskem Štajerskem. Eden prvih zgodovinskih virov, ki omenja to pasmo, je zapis iz leta 1352 o štajerskih kopunih, torej o kastriranih petelinih naše avtohtone pasme. Štajerski kopuni so bili kot poslastica omenjeni še večkrat, predvsem v 17. in 18. stoletju. Wenko v svoji knjigi Kmetijsko kokošarstvo iz leta 1935 piše, da je bila štajerska kokoš izmed vseh srednjeevropskih kokoši na dobrem

Petelin in kokoš slovenske avtohtone pasme kokoši – jerebičasta štajerska kokoš

glasu že mnoga stoletja pred uvozom prvih tujih pasem. Leto 1960 je v Sloveniji začetek intenzivnega razvoja perutninarstva v smeri farmske reje perutnine, kjer redijo nesnice, ki so križanke različnih pasem. Štajerska kokoš se je v obdobju 1960–1991 ohranila le pri nekaterih ljubiteljih perutnine in na posameznih kmetijah, kjer pa niso skrbeli za njeno pasemsko čistost. Po osamosvojitvi Slovenije so sodelavci Katedre za perutninarstvo Oddelka za zootehniko začeli iskati ostanke štajerske kokoši po kmetijah in pri ljubiteljih ter tako oblikovali osnovno jato za selekcijsko delo. Seleksijsko delo na štajerski kokoši je vključeno v Skupni temeljni rejski program za kokoši lahkega tipa in se izvaja po potrjenem rejskem programu. Od leta 1993 so tri rejska središča za štajersko kokoš vključena v projekt Ohranjanje biotske raznovrstnosti v slovenski živinoreji, katerega namen je zbiranje, varovanje, aktiviranje in ohranitev avtohtonih pasem domačih živali. V okviru projekta vodijo register pasme z zootehniško oceno, poskrbeli pa so tudi za vpis štajerske kokoši v svetovne baze pasem domačih živali. V okviru izvajanja tega projekta so se odločili, da se bo uporabljalo le eno ime za našo

avtohtono pasmo, in sicer štajerska kokoš, kajti s tem imenom je nedvoumno povedano, da gre za kokoš, in ne za kakšno drugo vrsto živali. V zgodovinskih virih lahko najdemo različna poimenovanja naše avtohtone pasme, npr. štajerka, celjska kokoš, štajerska deželna kokoš, staroštajerka, domačegrudna kokoš, domača šopka.

Barvni tipi štajerske kokoši ali variacije štajerske kokoši

Variacija je skupina kokoši znotraj pasme, ki se od druge skupine kokoši znotraj pasme loči po barvi oziroma barvnem vzorcu perja ali po različni obliki grebena.

Po barvi perja so obstajali trije osnovni barvni tipi štajerske kokoši: rdeča (rjava), bela in grahasta (kukavičja). V preteklosti je bila najbolj razširjena rdeča (rjava) štajerska kokoš, pri kateri so razlikovali tri barvne odtenke: jerebičasta v barvi divje kokoši z zlatim ali oranžnim perjem na vratu, rdeče rjava z nekoliko svetlejšim perjem in s temnim vra-

tom ter rumenka ali pšenična kokoš, ki je bolj svetle barve in so jo redili v dolini reke Sulm (sulmtaler). Na selekcijski postaji v Ločah so selekcionirali jerebičasto in rdeče rjavo kokoš. Po letu 1991 so v Sloveniji našli le ostanke jerebičaste štajerske kokoši v tolikšnem obsegu, da so jo vključili v program ohranjanja slovenskih avtohtonih pasem domačih živali. Pozneje so nekateri ljubitelji pripeljali tudi nekaj živali bele štajerske kokoši iz Avstrije.

Pasemske značilnosti štajerske kokoši.

Značilnost štajerske kokoši je čop iz podaljšanih peres za grebenom, ki je pri kokoši bujnejši, pri petelinu pa bolj redek in iz daljših peres. Barvni tipi štajerske kokoši so se razlikovali tudi po proizvodnosti, jerebičasta je bila boljša nesnica, rjava je bila nekoliko težja, belo štajer-

sko kokoš pa so cenili predvsem zaradi nežnega mesa. Nesnost jerebičaste štajerske kokoši se danes giblje med 130 in 160 jajc na leto, ki so povprečno težka 55 gramov. V nekaterih rejah doseže tudi 200 jajc ali nekaj več. To je skromna nesnost v primerjavi s sodobnimi pasmami oziroma križankami. Štajerska kokoš znese v farmski reji manj jajc kot na kmečkem dvorišču. Jajca imajo svetlo oziroma belo barvo lupine. Telesna masa kokoši v nesnosti se giblje med 1,8 in 2,2 kg ter petelinov med 2,5 in 3,0 kg. Za štajersko kokoš je značilen pogumen in živahen temperament, odlikuje se tudi po dobri odpornosti proti boleznim in po sposobnosti iskanja krme. Zaradi prilagojenosti našim razmeram, predvsem pa zaradi svoje skromnosti in drugih značajskih lastnosti, je štajerska kokoš primerna za rejo na kmetijah in za manjše reje.

Šentjernejski petelin je pasma kokoši, ki so jo več kot desetletje oblikovali v Šentjerneju. Petelin je namreč pomemben simbol šentjernejske občine, imajo ga tudi v svojem grbu in zastavi. V društvu Gallus Bartholomaeus so si zastavili cilj, da oblikujejo novo pasmo z imenom njihovega kraja. S pomočjo strokovnjakov so pri tem projektu delali od 1998 do 2010. Najprej so izbrali dve izhodiščni pasmi, in sicer za kokoš jerebičasto italijanko in petelina njuhempšir, drugo generacijo teh križank pa so parili s petelini barnevelder. Nato so deset generacij parili znotraj zaprte populacije in končno oblikovali standard pasme. V pasemskem standardu je opis lastnosti pasme, od opisa zunanosti, velikosti, temperamenta do uporabnosti. Pasma še ni potrjena, to pa je možno izvesti pri SZDGPMŽ ali pri ministristvu za kmetijstvo in okolje po Pravilniku za ohranjanje biotske raznovrstnosti v živinoreji, in sicer po postopku, ki ga navajajo člani za priznavanje novih pasem domačih živali.

Pasemski standard je dokument, v katerem so zapisane lastnosti skupine živali, ki sodijo v pasmo, od opisa zunanosti, telesne mase, temperamenta do uporabnosti.

Slovenske tradicionalne pasme kokoši lahkega tipa

Tradicionalna pasma kokoši je tista pasma, ki po izvoru ni iz Republike Slovenije oziroma za katero to ni dokazano. Pasma je v Republiki Sloveniji v neprekinjeni reji več kot 30 let. Za pasmo obstaja slovenska rejska dokumentacija, iz katere je razvidno, da se zanjo vodi poreklo že najmanj pet generacij ter se izvajajo rejska in selekcijska opravila. Njeno poimenovanje vključuje besedo 'slovenska (-i, -o)' ali drugo slovensko krajevno ime.

Slovenske tradicionalne pasme kokoši lahkega (nesnega) tipa so oblikovali sodelavci Katedre za perutninarstvo na Oddelku za zootehniko Biotehniške fakultete v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja in jih še danes redijo ter selekcionirajo na PRC za perutninarstvo Biotehniške fakultete. Obstajajo tri tradicionalne pasme: **slovenska srebrna kokoš, slovenska grahasta kokoš in slovenska rjava kokoš**. Selekcijsko delo na teh pasmah se izvaja v okviru skupnega

temeljnega rejskega programa (STRP) po potrjenem rejskem programu za kokoši lahkega tipa. Te kokoši znesejo na leto med 230 in 280 jajc, torej manj kot križanke teh pasem. Na PRC za perutninarstvo izvajajo križanja in križanke prodajajo pod trgovskim imenom prelux.

Križanke za prirejo jajc

Izbira primerne pasme oziroma križanke za prirejo jajc seveda ni zadosten pogoj za uspešno rejo. V reji je treba zagotoviti ustrezne pogoje, da lahko žival izkoristi svoj genetski potencial.

Danes redijo čiste pasme kokoši le ljubitelji pasemske perutnine in na selekcijskih centrih. V široki reji, tako na velikih perutninskih farmah kot v manjših rejah in na kmečkih dvoriščih, pa redijo kokoši križanke. To so potomke križanja različnih pasem (pasemske križanke) ali linij (linijske križanke) in se odlikujejo po boljših proizvodnih rezultatih kot čistopasemske oziroma čistolinijske kokoši.

Linija je ožja skupina živali znotraj pasme, ki imajo izjemne lastnosti ali dajejo posebno dobre križance.

Današnje kokoši nesnice v intenzivni farmski reji so križanke različnih linij oziroma pasem, kot sta rodajland in grahasta plimutka, ki neseta jajca z rjavo barvo lupine, in leghorn, ki nese jajca z belo barvo lupine. Moderne križanke dajejo dobre rezultate v različnih načinih reje – tako v baterijski reji kot v alternativnih rejah v hlevu in v pašni reji. Največ takšnih križank ima rjavo osnovno barvo perja in nese jajca z rjavo barvo lupine. V splošnem govorimo o dveh skupinah nesnic glede na barvo jajčne lupine, in sicer o nesnicah, ki nesejo jajca z rjavo lupino, in nesnicah, ki nesejo jajca z belo lupino. V Sloveniji dajejo porabniki prednost jajcem z rjavo lupino. V zadnjem obdobju prevladuje v Sloveniji rjava nesnica **lohmann**.

Tudi vse tri nesnice slovenskega izvora, nesnice **prelux**, nesejo jajca z rjavo barvo lupine. Obstajajo tri **prelux** križanke: **prelux-R**, **prelux-G** in **prelux-Č**. Za vse tri je značilno, da lahko že dan stare piščance ločimo po spolu glede na različno obarvanost perja (puha) ali različno hitrost operjanja in jih zato imenujemo avtoseks nesnice.

Prelux-R je rjava nesnica, po videzu, predvsem po barvi oziroma vzorcu perja je podobna drugim tujim rjavim nesnicam. Piščance lahko ločimo po spolu glede na različno obarvanost puha ob izvalitvi. Petelinčki so beli, jarkice pa rumenkasto rjave. To je lahka kokoš, pri 18 tednih starosti je težka 1,7 kg in po enem letu

nesnosti 2,2 kg. V zadnjem celoletnem preizkusu nesnosti v baterijski reji je znesla 294 jajc, ki so tehtala povprečno 65 g. V enem letu nesnosti je poginilo 1,3 % kokoši. Ta nesnica je primerna za farmsko rejo in tudi za manj intenzivne reje.

Prelux-G je nesnica z grahastim vzorcem perja. Dan stare piščance lahko ločimo po spolu glede na različno hitrost operjanja – jarkica je zgodaj operjena in petelinček je pozno operjen. Hitrost operjanja prepoznamo po razliki v dolžini tulcev primarnih in krovnih perutnih peres. Nesnica **prelux-G** je nekoliko težja kokoš, a je kljub temu dobra nesnica. Prvotni namen je bil pridobiti križanko za rejo na kmečkih dvoriščih, ki naj bi bila nekoliko težja, kot so tipične nesnice, in naj bi znesla veliko jajc. Namen je bil uresničen. V zadnjih preizkusih se je izkazalo, da je v nesnosti prehitela celo rjavo nesnico **prelux**. Pri 18 tednih starosti je težka 1,8 kg, po enem letu nesnosti pa 2,5 kg. Tolikšna telesna masa kokoši je zanimiva tudi za rejce, ki kokoši zakoljejo in uporabijo kokošje meso za pripravo juh. V zadnjem celoletnem preizkusu je ta kokoš znesla 308 jajc s povprečno maso 60 g. V obdobju nesnosti je poginilo 2,5 % kokoši. Poleg odlične nesnosti je ta srednje težka kokoš pri rejcih priljubljena tudi zaradi grahastega vzorca perja. Navedeni proizvodni podatki iz celoletnega testa so bili pridobljeni v individualnih kletkah baterijske reje. **Prelux-G** je dobra izbira pri iskanju

Nesnice **prelux - R**, **prelux - Č**, **prelux - G** (levo) in rjava nesnica **lohmann** (desno)

